

RELACIJE IZMEĐU NEPOŽELJNIH OBLIKA PONAŠANJA I SNALAŽENJA TE KRETANJA DJECE OŠTEĆENA VIDA U PROSTORU

Gojko Zovko

Originalni znanstveni članak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK:376.32

Sažetak

U ovom radu izloženi su rezultati istraživanja ponašanja djece oštećena vida s posebnim naglaskom na njihovo nepoželjno i deficijentno ponašanje u području snalaženja i kretanja u prostoru.

Cilj istraživanja je bio da se pokuša ustanoviti eventualna povezanost između učestalosti i intenziteta nepoželjnih oblika ponašanja i sposobnosti snalaženja i kretanja djece oštećena vida u prostoru.

Ostvarenje tog cilja izvršeno je provjerom u tom pravcu postavljene hipoteze na uzorku od 13 ispitanika oštećena vida učenika Centra "Vinko Bek" u Zagrebu.

Podaci o dva seta ispitanih karakteristika ponašanja (varijable za procjenu sposobnosti snalaženja i kretanja u prostoru i varijable za procjenu nepoželjnih i deficijentnih oblika ponašanja) prikupljeni su pomoću AAMD skale za procjenu ponašanja i putem izjave defektologa koji rade svakodnevno s ispitanicima. Podaci su obrađeni aplikacijom programa QCCR kojeg su autori Momirović, Dobrić i Karaman, 1983.

Rezultati su pokazali da postoji značajna povezanost između varijabli nepoželjnih oblika ponašanja i varijabli sposobnosti snalaženja i kretanja djece oštećena vida u prostoru.

U prostoru I. seta varijabli izoliran je faktor relativne sposobnosti snalaženja i kretanja djece oštećena vida u prostoru kojem u prostoru II seta varijabli odgovara faktor tendencija ka ispoljavanju stereotipnog ponašanja i neobičnih manirizama.

Drugi kvazikanonički faktor u prostoru I seta varijabli snalaženja i kretanja u prostoru saturiran je varijablama, prema čijem sadržaju je nazvan faktorom manifestacije slabijih motoričkih i orijentacijskih sposobnosti djece oštećena vida. U prostoru II seta varijabli - nepoželjni oblici ponašanja s obzirom na sadržaj relevantnih varijabli, ovaj faktor je nazvan faktorom prisustva tendencije ispoljavanju nepoželjnih ponašanja.

Rezultati su, dakle, pokazali da učenici oštećena vida manifestiraju različite oblike nepoželjnih ponašanja te da takva njihova ponašanja stoje u relaciji sa sposobnošću njihova snalaženja i kretanja u prostoru prilikom obavljanja svakodnevnih životnih aktivnosti. Na temelju tog zaključka, autor sugerira potrebu intervencije u tom smislu da se sistematskim programiranim radom na otklanjanju ili ublažavanju nepoželjnih oblika ponašanja, pozitivno djeluje na povećanje sposobnosti snalaženja i kretanja u prostoru djece oštećena vida.

1. UVOD I PROBLEM

Pod pojmom ponašanje podrazumijevamo složenije i strukturirane oblike reakcija individuumu na podražaje i situacije. U užem smislu to su reakcije organizma koje se

mogu mjeriti. Pojam ponašanje¹ Tijesno je povezan sa pojmom ličnost i razvoja ličnosti. Tako Guilford (1966), ističe da se formiranje ličnosti i njenog ponašanja odvija pod utjecajem unutrašnje i vanjske dinamike faktora kao i ravnoteže tih faktora.

¹ Termin ponašanje se ponekad upotrebljava kao sinonim za vladanje

Može se govoriti općenito o ponašanju, o njegovoj prihvatljivosti ili neprihvatljivosti, o strukturiranom ili nestrukturiranom, o svrsishodnom ili nesvrsishodnom ponašanju te njegovim različitim aspektima: intelektualnom, motoričkom, emocionalno-afektivnom, socijalnom, moralnom (etičkom) ponašanju itd. Teško je međutim npr. moralno ponašanje ili moralnost, koja je vrlo složena kvaliteta i uključuje intelektualnu, emocionalnu i voljnu komponentu promatrati izolirano jer svako afektivno ponašanje ima i svoju spoznajnu dopunu, a svaka nova spoznaja praćena je odgovarajućim afektivnim doživljajem. Tako "škola želi ne samo da nauči učenike čitati nego da oni u tome uživaju i cijene tu sposobnost". Neka istraživanja ukazuju na to da su sposobnosti djece uključujući i njihovo ponašanje u relaciji s faktorima njihova ukupnog motoričkog, emocionalnog, socijalnog i intelektualnog razvoja. Tako prema Sloan-u postoji tijesna povezanost između inteligencije, motornog ponašanja i socijalnog razvoja, odnosno zrelosti subjekta. U prilog toj tvrdnji govori i nalaz Ismaila prema kojemu su učenici s visokom sposobnošću koordinacije tijela emocionalno stabilniji, imaju bolji super-ego i bolje se prilagođavaju sredini.

Istraživanje Bircha i suradnika (1962) ukazala su na 9 primarnih karakteristika reagiranja (ponašanja) djece tokom prve dvije godine života (organismic factors). Ti se faktori čine važnim u ispitivanju ponašanja i općenito razvoja ličnosti, a uključuju: razinu aktivnosti, ritmičnost

funkcija, pristup ili povlačenje, adaptibilnost, intenzitet reagiranja, prag reagiranja, kvalitet raspoloženja, distraktibilnost te opseg i ustrajnost pažnje. Premda ovaj skup organizmičkih varijabli može biti modificiran iskustvom, on ipak ukazuje na posebno značenje subjektivnog stanja za ponašanje konkretnog individuuma. Ne treba mimoći ni izuzetno značenje kognitivne kontrole ponašanja koja se različito označava (kao npr. pojmovna diferencijacija, kognitivna kompleksnost u prosuđivanju socijalnih i impersonalnih podražaja) kao ni ulogu temperamenta i sl.

Može se tvrditi da je danas u ispitivanjima ponašanja sve veća pažnja usmjerena na kognitivne strukture koje bitno sudjeluju u reguliranju ponašanja na relaciji individuum - okolina, pa je u tom kontekstu neophodno i dimenzioniranje okoline. To je posebno važno sa stajališta izgrađivanja pravila samoregulacije individualnog ponašanja s ciljem da se postigne postojanost i stabilnost funkcioniranja u različitim situacijama.

Dosad izloženo, a posebno shvaćanje predstavnika organizmičkih teorija, čine se osobito važnim za proučavanje ponašanja djece općenito, a posebno - ponašanje djece s teškoćama u razvoju. Tako npr. P.Vodak i A.Šulc (1966) navode "...djeca s tjelesnim manama su izuzetno izložena neurotizaciji, osobito...u doba dozrijevanja...". Ta se tvrdnja svakako odnosi i na djecu oštećena vida² koja zbog potpunog ili djelomičnog gubitka vida (sljepoća i slabovidnost) nailaze na svakodnevne prepreke i teškoće u obitelji, školi i socijalnoj

² Pod pojmom djeca oštećena vida podrazumijevamo slijepu i slabovidnu djecu. Slijepa djeca imaju očuvan vid do 10%, ili do 25% pod uvjetom da istovremeno imaju vidno polje suženo na 20% ili manje. Slabovidna djeca su ona koja imaju očuvani vid do 40% ili čak i veći ukoliko se radi o progresivnom očnom oboljenju.

okolini. Svladavanje tih teškoća izlaže ih vrlo velikim naporima i ozbiljno utječe na njihovo ponašanje i razvoj ličnosti općenito. Stoga njihovo držanje i ponašanje te kretanje uz opće ima i neke toj djeci svojstvene specifične karakteristike. Zbog potpunog ili djelomičnog gubitka vida, ta djeca su više ili manje lišena mogućnosti vizualnog promatranja i vizualnog praćenja zbivanja u bližoj okolini. Odsustvo ili ozbiljna narušenost vizualne percepcije onemogućava im odnosno ograničava njihovo učenje putem vizualne imitacije i identifikacije, zbog čega ona imaju velikih problema u usvajanju modela držanja, ponašanja, ophođenja sa drugima, u usvajanju navika svakodnevnog života, u formiranju realne slike o svijetu koji ih okružuje itd.

U prilog navedenoj tvrdnji može se navesti čitav niz nalaza u literaturi i nerijetki primjeri iz prakse odgojno-obrazovnog i rehabilitacijskog rada s tom populacijom. Ovdje će se, ilustracije radi, naznačiti samo neki od tih nalaza. Tako npr. E.L. Barton i S.I. Lagraw (1985) navode na veliki broj osoba s oštećenjima vida manifestira različita stereotipna ponašanja u obliku repetitivnih, nefunkcionalnih i nesvršishodnih pokreta. Prema mišljenju Lovasa (1967) ponašanja te vrste uglavnom nemaju socijalnu funkciju nego služe kao neka vrsta samostimulacije. Slične stavove zastupaju i McGuiro Meyers (1977), Jan Freeman i Scott (1977), Baraga (1983), Warren (1984) i drugi. Prema K.M. Huebneru (1986) stereotipno ponašanje djece oštećena vida može u vršnjaka, roditelja i ostale djece bez takvih oštećenja izazvati strah od djeteta koje takvo ponašanje ispoljava, ali isto tako i strah te zabrinutost za to isto dijete. S druge strane stereotipno ponašanje i neočekivano

držanje djeteta oštećena vida može u videćih vršnjaka provocirati podrugljivost i neprihvatanje te izolaciju takvog djeteta. To dalje može negativno djelovati na subjektivno stanje djeteta oštećena vida i otežati stručne napore u svrhu prevladavanja njegova nepoželjnog držanja i ponašanja.

Kao bitne karakteristike nepoželjnih ponašanja i odstupanja od standardnog ponašanja u slijepe djece I. Jan, R. Freeman i E. Scott (1977) navode odsustvo inicijative, pasivnost, zavisnost, strašljivost, nesigurnost i također stereotipno ponašanje, npr. u obliku njihanja naprijed-natrag, s jedne na drugu stranu, prenošenjem težine tijela s jedne na drugu nogu, okretanje oko vlastite osi, njihanje glave, tiksanje očnih jabučica, griženje noktiju, trčanje u krug i sl. Između niza navedenih oblika nepoželjnih za slijepe karakterističnih ponašanja, može se npr. izdvojiti nesigurnost. Takovo dijete je nesigurno zbog objektivnih teškoća da u uvjetima totalnog gubitka ili ozbiljne narušenosti vida teško ovladava fizičkom i socijalnom okolinom u kojoj stalno nailazi na, za njega nerijetko nepremostive prepreke koje ga fizički i psihički traumatiziraju. Takova situacija kao i odsustvo nužnih emocionalnih odnosa s bliskim osobama, uslijed odvajanja od roditelja zbog hospitalizacije ili školovanja u specijalnim ustanovama kao i zbog predrasuda, može dovesti do svojevrstnih frustracija na koje dijete može reagirati bilo agresijom bilo apatijom i povlačenjem u sebe ili pak (najčešće) pasivnošću i inertnošću. Podaci na koje nailazimo u domaćoj i stranoj stručnoj i znanstvenoj literaturi uglavnom idu u prilog tvrdnji da su slijepa i slabovidna djeca znatno češće izložena frustracijama nego njihovi vršnjaci, prije svega zbog toga

što ona u videćoj okolini kao ostala djeca ne mogu zadovoljiti svoje elementarne potrebe kao što su: potreba za igrom, interakcijom s vršnjacima, druženjem, ljubavlju, afirmacijom u različitim aktivnostima i sl. Pravovremenom i pravilnom stručnom intervencijom mogu se predusresti ili pak ublažiti uzroci takvog ponašanja prije svega zadovoljavanjem specifičnih potreba takve djece, njima prihvatljivim načinom funkcioniranja i ublažiti, pa i ukloniti, eventualne utjecaje oštećenja vida na ličnost, njeno ponašanje i općenito na aktivnost takvog djeteta.

2. CILJ

Cilj ovog istraživanja je pokušati ustanoviti da li postoji povezanost između učestalosti i intenziteta nepoželjnih oblika ponašanja i sposobnosti snalaženja te kretanja djece oštećena vida u prostoru.

3. HIPOTEZA

H - 1 Djeca oštećena vida manifestiraju različite oblike nepoželjnih ponašanja.

H - 1 Postoji povezanost između učestalosti i intenziteta nepoželjnih oblika ponašanja i sposobnosti snalaženja te kretanja u prostoru djece oštećena vida prilikom obavljanja aktivnosti svakodnevnog života.

4. METODA

4.1. Uzorak ispitanika

Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 13 ispitanika Centra za odgoj i obrazovanje "Vinko Bek" u Zagrebu. Obuhvaćeno je 10 subjekata muškog i 3 ženskog spola koji su prema izjavi defektologa ispoljavali različite

oblike nepoželjnog ponašanja. Heterogenu strukturu subjekata se nije moglo izbjeći pa su u uzorak ušla 3 slijepa i 10 slabovidnih učenika uzrasta od 9 - 15 godina koji su raspoređeni u prvih šest razreda osnovne škole. Složenost strukture uzorka očita je i s obzirom na inteligenciju jer je 1 učenik imao natprosječnu, 5 učenika graničnu i 7 učenika inteligenciju na stupnju lake mentalne retardacije.

4.2. Varijable

Primjenjena su dva seta varijabli.

Prvi set varijabli čine varijable za procjenu sposobnosti snalaženja i kretanja u prostoru prilikom obavljanja svakodnevnih životnih aktivnosti, a to su:

Naziv varijable	šifra varijable
- Putovanje	PUTOVA
- Ostale aktivnosti	OSTAKT
- Razvoj osjetila	RAZOST
- Rukovanje novcem i planiranje utroška	RUKNOV
- Kupovanje	KUPOV
- Brojevi i vrijeme	BROJEVRE
- Čišćenje	ČIŠĆEN
Naziv varijable	šifra varijable
- Kuhinja	KUHANJ
- Druge aktivnosti u domaćinstvu	DRUAKT
- Aktivnosti u domaćinstvu	AKTDOM
- Aktivnosti vezane za radno mjesto	AKTRAM
- Razvoj motorike	RAZMOT

Što subjekt na prvom setu varijabli postigne veći rezultat to je uspješniji pri snalaženju i kretanju u prostoru.

Drugi set varijabli odnosi se na varijable za procjenu nepoželjnih tj. neadaptiranih oblika

ponašanja djece oštećena vida a to su:

Naziv varijable	šifra varijable
- Sklonost silovitom ponašanju i uništavanju	I
- Nesocijalno ponašanje	II
- Otpor prema autoritetu	III
- Neodgovorno ponašanje	IV
- Povučeno ponašanje	V
- Stereotipno ponašanje i čudni manirizmi	VI
- Neprijmjerene navike u kontaktu s drugima	VII
- Neprihvatljive govorne navike	VIII
- Neprijmjerene i neobične navike	IX
- Ponašanje upravljeno protiv samog sebe	X
- Sklonost hiperaktivnom ponašanju	XI
- Neprihvatljivo seksualno ponašanje	XII
- Psihički poremećaji	XIII

4.3. Instrumenti i način prikupljanja podataka

Upotrebljena je AAMD skala koje su autori: Nihira, K., Foster, R., Leland H., i Schellhaas M. (1975) koja je namjenjena mjerenju adaptivnog ponašanja u mentalno retardiranih osoba. Prvi dio skale služi za ispitivanje ponašanja ispitanika u različitim životnim situacijama, a drugi za ispitivanje socijalnih aktivnosti, karakteristika ličnosti te područja nepoželjnog i neprihvatljivog ponašanja kao što je: nasilno, destruktivno, stereotipno i sl. ponašanje.

Drugi dio skale služi za dijagnosticiranje frekvencije i oblika nepoželjnog ponašanja. Svako od ponuđenih negativnih ponašanja može se javiti ponekad (ocjena 1) ili često (ocjena 2). Subjekt koji skupi više bodova odnosno postigne veću ocjenu manifestira veći stupanj nepoželjnog ponašanja.

4.4. Metode obrade podataka

Podaci su obrađeni u SRC-u aplikacijom programa QCCR (Momirović, Dobrić, Karaman, 1983) koji služi za primjenu standardne biortogonalne kanoničke korelacijske analize (Hotteling, 1936) i kanoničke analize kovarijance odnosno kvazikanoničke korelacijske analize kojom se utvrđuju korelacije između dobijenih rezultata oba modela.

5. REZULTATI I DISKUSIJA

Rezultati testiranja hipoteze H-1 i H-2 prikazani su u tablicama 1 i 2. Uvidom u te rezultate zapažamo da postoji povezanost između prostora varijabli nepoželjnih oblika ponašanja i varijabli sposobnosti snalaženja te kretanja djece oštećena vida u prostoru.

Prvi faktor u prostoru I seta varijabli snalaženja i kretanja u prostoru (Tablica 1) najviše je definiran varijablama ostale aktivnosti (OSTAKT), sposobnosti snalaženja u kuhinji (KUHANJ), razvijenost osjetila (RZOSJ) te varijablama koje mjere sposobnost aktivnosti u domaćinstvu (AKTDOM). S obzirom na smjer i veličinu projekcija navedenih varijabli na prvi faktor i na temelju uvida u njihove distribucije može se zaključiti da ispitani subjekti manifestiraju zadovoljavajuću samostalnost i sposobnost snalaženja u ispitanim aktivnostima. Tako su ispitanici relativno samostalni u upotrebi telefona i obavljanju različitih drugih aktivnosti kao npr.: samostalno spremaju krevet za spavanje, idu u krevet bez tuđe pomoći, sami se pokrivaju ili se znaju služiti zdravstvenim uslugama. Također manifestiraju veću sposobnost u postavljanju i raspoređivanju stola te pripremi hrane itd.

Tablica 1.

Koeficijenti (W₁) sklop (A)₁ struktura (F) i krosstruktura (C) kvazikanoničkih faktora sposobnosti snalaženja i kretanja u prostoru

	W ₁	A ₁	F ₁	C ₁	W ₂	A ₂	F ₂	C ₂
PUTOVA	.26	.58	.60	.58	-.14	-.03	-.34	-.37
OSTAKT	.37	.90	.95	.76	-.01	-.10	-.57	-.29
RAZOST	.30	.76	.61	.54	.13	.29	-.11	-.06
RUKNOV	.22	.64	.78	.56	-.24	-.25	-.59	-.45
KUPOV	.28	.62	.69	.7	.00	-.12	-.46	-.20
BROVRE	.42	.69	.72	.87	-.07	-.06	-.42	-.38
ČIŠĆEN	.21	.58	.77	.54	-.26	-.35	-.66	-.48
KUHANJ	.34	.84	.95	.72	-.09	-.20	-.64	-.35
DRUAKT	.26	.67	.80	.57	-.09	-.24	-.60	-.30
AKTDOM	.30	.76	.90	.66	-.15	-.27	-.67	-.39
AKTRAM	.27	.72	.19	.25	.67	.99	.61	-.63
RAZMOT	-.10	-.20	.29	.05	-.59	-.92	-.82	-.65

q₁ = .82q₂ = .54r SP₁SP₂ = .53

Tablica 2.

Koeficijenti (W)₁ sklop (A)₁ struktura (F) i krosstruktura (C) kvazikanoničkih faktora nepoželjnih oblika ponašanja

	W ₁	A ₁	F ₁	C ₁	W ₂	A ₂	F ₂	C ₂
I	.24	.55	.74	.79	.28	.54	.73	.81
II	.29	.50	.70	.76	.16	.55	.73	.63
III	.10	.31	.60	.69	.47	.81	.93	1.02
IV	.15	.35	.61	.76	.44	.73	.85	1.01
V	-.36	-.88	-.73	-.61	.12	.40	.09	-.16
VI	-.54	-.92	-.78	-.88	.22	.38	.06	-.16
VII	-.25	-.77	-.55	-.31	.20	.63	.36	.11
VIII	.01	.11	.36	.51	.47	.71	.75	.93
IX	-.20	-.46	-.27	-.13	.27	.53	.37	.32
X	-.02	.11	.10	-.04	.00	-.01	.03	-.02
XI	.37	.50	.59	.79	.02	.25	.43	.44
XII	-.22	-.67	-.41	-.24	.21	.73	.49	.17
XIII	.30	.64	.80	.83	.20	.45	.68	.72
XIV	-.18	-.01	-.13	-.45	-.08	-.34	-.34	-.35

$$q_1 = .74$$

$$q_2 = .76$$

$$r_{SP_1SP_2} = .36$$

Prema tome ovaj faktor možemo nazvati *faktorom relativne sposobnosti snalaženja i kretanja djece oštećena vida u prostoru*.

Ovom faktoru u prostoru II seta varijabli nepoželjni oblici ponašanja (Tablica 2) odgovara faktor tendencija ka ispoljavanju stereotipnog ponašanja i neobičnih manirizama. Najveću i to negativnu projekciju na faktor ima varijabla VI (stereotipno ponašanje i čudni manirizmi) te varijabla V (povučeno ponašanje) koja također upućuje na stanovite tendencije u tom pravcu dok ostale varijable uglavnom imaju relativno niske korelacije s faktorom.

Na temelju nalaza u dva seta ispitanih varijabli čini se opravdanim tvrditi da, što su ispitanici manje povučeni i što su u njih manje izražena stereotipna ponašanja te neobični manirizmi to su uspješniji u snalaženju u prostoru i kretanju, zatim u obavljanju aktivnosti svakodnevnog života kao što su: pripremanje i postavljanje stola za jelo, upotreba telefona, pripremanje kreveta za spavanje, samostalno služenje zdravstvenim uslugama, upotreba WC, umivanje itd.

Drugi kvazikanonički faktor u prostoru I seta varijabli snalaženja i kretanje u prostoru najbolje definiraju varijable aktivnost na radnom mjestu (AKTRAM) i razvoj motorike (RAZMOT). Sve ostale varijable izuzev varijable održavanje čistoće odjeće i sobe (ČIŠĆEN) imaju niže uglavnom negativne projekcije i ne sudjeluju ozbiljnije u definiranju ovog faktora. S obzirom na sadržaj varijable s najvećim pozitivnim projekcijama na faktor - aktivnosti na radnom mjestu (AKTRAM) - treba naglasiti da se ovdje radi o ispitanicima koji manifestiraju slabije radne navike i

slabiji učinak na radnom mjestu (obrnuto ocjenjivanje). Sadržaj druge varijable razvoj motorike (RAZMOT) s visokom ali negativnom korelacijom s faktorom ukazuje na to da ispitanici imaju slabije razvijenu motoriku, ravnotežu, sposobnost hodanja i trčanja, zatim slabiju kontrolu ruku i funkciju ekstremiteta.

Nešto nižu od dvije prethodne varijable, ali ipak značajnu negativnu projekciju na faktor u prostoru varijabli ima i varijabla čistoća (ČIŠĆEN) koja ukazuje na prisustvo određene tendencije da ispitanici manifestiraju slabiju sposobnost održavanja osobne higijene te čistoće odjeće i prostora u kojem borave.

Prema tome s obzirom na sadržaj varijabli kojima je najviše saturiran ovaj faktor čini se opravdanim nazvati faktorom manifestiranja slabijih motoričkih i orijentacijskih sposobnosti djece oštećena vida.

Promatramo li poziciju ovog faktora u prostoru II seta varijabli - nepoželjni oblici ponašanja - odmah zamjećujemo da u njegovu definiranju presudno sudjeluju slijedeće varijable: varijabla III (Otpor prema autoritetu), varijabla VIII (Neprihvatljive govorne navike), varijabla IV (Neodgovorno ponašanje), varijabla XII (Neprihvatljivo seksualno ponašanje, varijabla I (Sklonost silovitom ponašanju i uništavanju) i varijabla II (Nesocijalno ponašanje), dok ostale varijable imaju niže korelacije s faktorom. Uzevši u obzir sadržaj navedenih varijabli i visinu te smjer projekcija čini se opravdanim ovaj faktor označiti faktorom prisustva tendencija ispoljavanja nepoželjnih ponašanja. Ona se ispoljavaju u oblicima ponašanja kao što su: gundanje, suviše glasan govor,

vikanje na drugog, učestalo ponavljanje nekih riječi, verbalna i fizička prijetnja, oštećivanja vlastite i tuđe imovine, napadaji bijesa, ogovaranje i zadirkivanje drugih itd.

Po osnovi sklopa i strukture projekcija varijabli na drugi kvazikanonički faktor u prostoru I i II seta varijabli može se zaključiti da, što ispitanici manifestiraju veće prisustvo tendencije ka ispoljavanju nepoželjnih oblika ponašanja to imaju slabije radne navike i slabiji učinak na radnom mjestu odnosno u školi. To znači da jače prisustvo oblika nepoželjnog ponašanja otežava formiranje adekvatnih navika ponašanja i umanjuje efekte aktivnosti učenika oštećena vida na radnom mjestu i obratno. Ovaj nalaz kao i onaj u odnosu na prvi kvazikanonički faktor sasvim je u skladu sa nalazom Warrena iz 1984. godine prema kojemu "stereotipno ponašanje može interferirati sa djetetovom sposobnošću učenja ili primanja drugih stimulacija iz okoline".

7. LITERATURA

1. Barton E.L., Lagrow, S.I. (1985.): Reduction of Stereotypic Rasponding in Three Visually Impaired Children, Education of the Visually Handicapped, N. 4, str. 145 - 152.
2. Huebner, K.M. (1986.): Fondations of Education for the Blind and Visually Handicapped Children and Youth Theoru and Practice, Geraldine T.Shool, Editor, AFB, New York.
3. Jan, I., Freeman, R.Scott, E. (1977.): Visual Impairment in Children and Adolescents, G. ne and Stratton, New York, str. 239.
4. Momirović, K., V.Dobrić i Ž. Karaman (1983.): Kanonička korelacijska analiza, Izvještaj sa Internacionalnog simpozija Kompjutori i Sveučilište, Cavtat.
5. Nihira, K., R.Foster, M.Schellhaas, H., H. Leland (1975.): AAMD adaptive behaviour scale, Manual, AAMD, Washington.

6. ZAKLJUČAK

- 6.1. Dosad izloženi rezultati odnosno nalazi u skladu su s naprijed postavljenim hipoteza ma prema kojima učenici oštećena vida manifestiraju različite oblike nepoželjnih ponašanja i da takva njihova ponašanja stoje u relaciji sa sposobnošću snalaženja te njihova kretanja u prostoru prilikom obavljanja svakodnevnih životno važnih aktivnosti.
- 6.2. Takav nalaz sugerira potrebu intervencije u obrazovnom i rehabilitacijskom radu s djecom oštećena vida u smislu da se sistematskim programiranim radom na otklanjanju ili reduciranju nepoželjnih oblika ponašanja može pozitivno djelovati na povećanje njihove sposobnosti snalaženja i kretanja u prostoru.
- 6.3. Naprijed izložene nalaze ipak treba primiti sa stanovitim oprezom s obzirom na heterogenu strukturu uzorka ispitanika što se zbog specifičnih karakteristika populacije učenika oštećena vida nije bilo moguće izbjeći.

6. P.Vodak, A.Šulc (1966.): Mane i poremećaji ponašanja u dječjem dobu, Savremena nastava, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1966., str.201.
7. V.Vujčić (1974.): Formiranje moralne svijesti, Pogledi i iskustva, br. 2/73, str. 8.
8. D.H.Warren (1986.): Fondation of Education of Blind and visually handicapped children and Youth, American Fondation for the Blind, New York.

RELATIONS BETWEEN UNDESIRED WAYS OF BEHAVIOUR, ORIENTATION AND MOVEMENT IN SPACE IN VISUALLY IMPAIRED CHILDREN

Summary:

This paper presents the results of investigation of behaviour of visually impaired children with the particular accent on their undesired and deficient behaviour at the area of orientation and movement in space.

The aim of this investigation was to find out eventual connection between the incidence and the intensity of undesired ways of behaviour and the ability of orientation and movement in space in visually impaired children.

The initial hypothesis was checked out on the sample of 13 visually impaired subjects, pupils at the Centre Vinko Bek in Zagreb.

Data for the two tested sets of behavioral characteristics (variables estimating the ability of orientation and movement in space and variables estimating undesired and insufficient ways of behaviour) were collected on the AAMD Adaptive Behaviour Scale and were based on the defectologist's opinion. Defectologists are working every day with children. Obtained data were processed through the application of the program QCCR (Momirović, Dobrić, Karaman, 1983.).

The results have showed that there exist a significant connection between variables of undesired ways of behaviour and variables of the orientation ability and movement in visually impaired children.

In the space of the first set of variables the factor of relative orientation ability in visually impaired children was isolated. In the space of the second set of variables this factor is matching the factor called the tendency of stereotyped behaviour and odd mannerisms.

The second quasicanonic factor in the space of the first set of variables of orientation and movement in space, according to the composition of its variables can be called the factor of manifesting lower motoric and orientation abilities in visually impaired children. In the space of the second set of variables this factor is called the tendency for manifesting undesired ways of behaviour.

Results have showed that the visually impaired pupils manifest different ways of undesired behaviours and that such behaviours are related with their ability of orienting and moving in space during everyday activities. According to this conclusion author is suggesting the need for intervention and systematic, programmed work on the elimination and diminishing undesired ways of behaviour in order to positively increase the ability of orienting and moving in space in visually impaired children.